

Александрович Т.З.
(м. Черкаси)

ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЩАСТЯ ЯК ОСНОВНОЇ УМОВИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ В ПРОЗІ Г. СКОВОРОДИ

Людське життя – незбагненне і швидкоплинне, тому кожен із нас намагається віднайти в ньому хоча би тимчасовий спокій, впевненість у собі, невеличкий острівець щастя, інколи навіть не розуміючи, як воно виглядає і де його шукати. Зміна епох не призвела до винайдення універсальної формули, тому спроби її віднайти тривають. Не виняток становить і XVIII ст., час, коли жив і творив Григорій Сковорода. Вивченню цього питання так чи інакше в прозі мислителя присвячено низку досліджень, а саме: Д. Багалія, І. Куташа, Г. Паласюк, М. Поповича та ін. Проте оскільки

ки не існує єдиної формули для отримання щастя, так само не існує і однієї думки про погляди на цю, на перший погляд просту, проблему самого українського мислителя. Тому концепція щастя залишається актуальною і для сьогодення.

На погляди Григорія Сковороди щодо значення щастя в житті людини вплинули давньогрецькі мислителі (зокрема, стоїки). Проте український філософ не погоджувався із твердження стоїків про подібність щастя з апатією. Основна думка вчення Григорія Сковороди полягає в тому, що людина повинна вміти керувати своїми пристрастями, приборкувати їх [2, 337]. Адже «не та людина щаслива, – пише І. Куташ у праці «Категорія щастя в філософії Г.Сковороди», – в житті якої немає розчарувань, зрад, страждань, а така, яка вміє їх прийняти і опанувати ними на дорозі до щастя» [2, 337].

Неоднозначними були погляди й античних мудреців на проблему щастя. Так, Цицерон вважав джерелом духовного багатства, людського щастя природу. Якщо людина живе за її законами, вона щаслива [3, 6]. Епікур уявляв щастя як психічний стан, якого можна досягти завдяки усуненню турбот, суму, страждань. Епіктет наполягав, що до щастя людина прийде лише через самодосконалення [3, 12].

Категорія щастя у творчості Григорій Сковорода безпосередньо пов'язана з категорією розуму. Філософ впевнений, що людина має для того розум, аби шукати щастя й правду [4, 61]. Проте, на думку М. Поповича, спостерігається певна розбіжність у поглядах між українським мислителем і просвітниками, яка полягає в тому, що «просвітництво обіцяло загальне щастя внаслідок перемоги розуму над передсудами, науки над темрявою десь у перспективі. Саме на далеку перспективу Сковорода не хоче покладатися. Якщо істина і щастя можливі, то не десь і колись, а тут і зараз» [4, 61].

Д. Багалій веде мову про те, що концепція щастя письменника перегукується з етичними поглядами Вольфа. Обидва мислителі вважають, що «для щастя потрібно робити те, що удосконалює людину та її близьких» [1, 444]. Кожна людина, на думку українського письменника, народжена для щастя. Воно не залежить ні від багатства, ні від влади, ні від високого становища. Недовговічне щастя того, хто покладається на зовнішні умови, бо ж насправді цей безцінний скарб знаходиться всередині нас. На перший погляд, щастя досягти нібито й неважко. Але суть у тому,

що людині легше пізнати світ, оточуючих її людей, ніж зазирнути у власну душу. Недаремно Григорій Сковорода у діалозі «Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни» писав: «Родное щастіе ни в знатном чинѣ, ни в тѣлѣ дарованія, ни в красной странѣ, ни в славном вѣкѣ, ни в высоких науках, ни в богатом изобиліи» [5, 333]. А у творі «Кольцо» підсумував: «Щастіе наше есть мир душевный» [5, 361].

Висловлювання про себепізнання як основну умову досягнення щастя досить часто зустрічаються у біблійних пророків. Григорій Сковорода об'єднав цілу підбірку цитат, присвячених цій темі, і ввів у свій діалог «Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни»: «Внемли себѣ, вонми себѣ» (Мойсей). «Царствіе божіе внутрь вас есть» (Христос). «Вы есте храм бога живаго» (Павло). «Себе же знающій премудры суть» (Соломон). «Аще не увѣси самую тебе» (Соломон). «Закон твой посреди чрева моего» (Давид). «А не вѣруяй уже осужден есть» (Христос) [5, 337–338].

Наведені цитати свідчать, що себепізнання безпосередньо пов'язано з розумінням Бога. Адже людина – Боже творіння, і, тримаючи у чистоті власний храм Господній (душу), вона спілкується з Ним, наближається до Бога. Все це можливе лише за умови духовного відродження людини. Як пише Григорій Сковорода, відкинь «старе серце», а натомість з'явиться «нове», просвітлене. Духовне відродження потрібне для правильного сприйняття світу, вміння бачити матеріальне і духовне. Але такий процес потребує надзвичайних зусиль з боку людини, бажання, терпіння. Чим більше вона подолає перешкод на шляху до Бога, тим швидше наблизиться до щастя [2, 339].

Звичайно, концепція щастя Григорія Сковороди в чомусь наївна. Примусити людину зректись матеріальних цінностей заради духовних неможливо. Людська природа влаштована так, що постійно прагне досягти чогось у житті: як правило, це стосується матеріальних благ, а не духовних. Так відбувається через людську слабкість; їй (людині) важко зректись побаченого і почати шукати невидиме, ілюзорне, примарне. Лише сильні духом люди здатні кинути виклик матеріальному світові й вирушити на пошуки духовного, намагаючись відродитися з новим, чистим серцем. Григорій Сковорода застерігає від перенасиченості, кличе до поміркованості в матеріальному та ригоризму в духовному.

Як стверджує дослідник І. Куташ, Григорій Сковорода для тих, хто шукає щастя в цьому світі, пропонує процес «позитивного

кенозису», що трактується як добровільна відмова від особистих амбіцій і прийняття страждань послідовниками Христа. «Особиста імітація Христа, але без самозречення і без умиртвлення плоті. Кенозис визначає міру в усьому і дає можливість у благості насолоджуватись добрими ділами на Землі... Воля людини з радістю підкоряється волі Бога, і, таким чином, воля Бога стає волею людини» [2, 345].

Основною умовою життя будь-якої людини є відчуття щастя. Непорозуміння й негаразди виникають, бо люди не знають, де його можна знайти. Шукають його у знатних чинах, високих посадах, багатстві, а воно тут, усередині кожного, зазирни в себе, пізнай себе, зрозумій власну суть, пізнай Бога в собі і будь щасливим. Просте нібито формулювання щастя містить у собі безліч підводних течій. По-перше, це суперечливість людської природи, яка згадує про духовні цінності, як правило, у зрілому віці, а все життя накопичує матеріальні. По-друге, це нездатність і небажання зазирати у власну душу, вишукувати у закутках, роздумувати над незрозумілим. Григорій Сковорода стверджує, якщо щаслива окрема людина, щасливе й суспільство, тому що лише щасливі люди можуть побудувати справедливий світ. Отже, маленький мікросвіт окремого індивіда зливається з величезним макросвітом – Всесвітом, утворюючи світову гармонію. Концепція щастя письменника – інтернаціональна і водночас забарвлена рисами української ментальності через те, що щасливою може бути людина лише тоді, коли пізнає себе, своє серце.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д.І. Український мандрований філософ Григорій Сковорода / Д.І. Багалій. – 2-ге вид., випр. – К. : Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. – 472 с.
2. Куташ І. Категорія щастя в філософії Сковороди / І. Куташ // Хроніка–2000. – 2000. – Вип. 37–38. – С. 332–350.
3. Паласюк Г.Б. Теорія «сродної» праці Григорія Сковороди у контексті стоїчних пошуків щастя людини / Г.Б. Паласюк. – Львів : Б. в., 1999. – 19 с.
4. Попович М.В. Антиномія «простоти істини» у філософії Г. Сковороди / М.В. Попович // Філософська думка. – 1972. – № 5. – С. 55–66.
5. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. / Г. Сковорода; [ред. кол. В.І. Шинкарук. (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1 – 532 с.